

РЕЦЕНЗІЯ

*Бучма О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

**ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
(РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК / Б. І. АНДРУСИШИН,
В. Д. БОНДАРЕНКО. – К., 2010. – 282 С.)**

Держава і церква як суспільні інститути впродовж свого тривалого тисячолітнього буття зазнали різноманітних трансформацій і по-різному склалися між ними відносини: конфлікт, гармонія, підпорядкування і поглинання, протистояння і співпраця – далеко не повний перелік їх характеристик. В різні часи, в різних суспільствах не лише позитивними були наслідки їх взаємодії. Проте завжди вони залишалися чи не найважливішими регуляторами суспільних відносин і каталізаторами соціальних процесів. Досвід (особливо досвід ХХ ст.) показав, що дослідження державно-церковних відносин, попри значний науковий доробок у цій царині, залишається й понині актуальним. Це стосується як політичного і філософського так і історичного, правового та інших вимірів вивчення множинності їх систем та моделей. Особливої актуальності це набуває в III тисячолітті, коли людство, стаючи на поріг нового світооблаштування, входить в нову фазу свого розвитку, яка ознаменована тенденціями глобалізації на всіх рівнях буття. Якою бути українській державі в новому тисячолітті? Яке місце займе вона в новій архітектоніці світового співтовариства? Чи залежати це від обраних, чи ще не обраних нею моделей державно-церковних відносин? Наростаючою багатоманітністю виникають подібні питання. Але щоб знайти на них відповіді та зазирнути в недалеке чи далеке майбутнє необхідно поринути в минуле, звернутися до її Величності історії, відшуковуючи там варіанти розв'язання прийдешніх проблем та уникаючи помилок, що припустилися попередні покоління. Під таким кутом безперечною є актуальність, важливість, доцільність та своєчасність книги “Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан і перспективи розвитку”, яку написали відомі українські вчені доктор історичних наук, професор Б. І. Андрусишин та доктор філософських наук, професор В. Д. Бондаренко – знані не лише в Україні, а й далеко за її межами як фахівці з проблем державно-церковні відносини та автори значної кількості наукових праць (монографій, підручників, посібників, статей тощо) з релігієзнавства, історії України, історії держави і права, історії церкви, культурології.

Занурюючи читача у вир історичних подій від далекого минулого до сьогодення, зосереджуючись на Україні, на багатому джерельному матеріалі, використовуючи і аналізуючи значний науковий доробок як вітчизняних так і зарубіжних дослідників, праці богословів та релігійних діячів.

Навчальний посібник вирізняє його чітка, логічно вибудована структура. Він складається з Вступу, шести розділів, післямови та списку літератури. У Вступі обґрунтовується важливість і необхідність даної праці. Розділ I “Державно-церковні відносини: природа, зміст, характер функціонування, типологізація” має теоретико-методичний характер. Наведені у розділі таблиці класичних та сучасних моделей державно-церковних відносин дають можливість читачеві чіткіше зрозуміти суть та характер відносин між державою і церквою в різні часи, з’ясувати їх виключні компетенції та галузі спільних інтересів і взаємодії. В наступних розділах за допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння, історико-генетичного, діалектичного та ін. безпосередньо розкривається історія і характер державно-церковних відносин, їх сучасний стан та перспективи розвитку в Україні з урахуванням світового досвіду. Зокрема в розділі II “Історико-правовий аналіз відносин Церкви і держави: світовий контекст” визначаються особливості формування християнського вчення про державу та генеза і характер взаємозв’язку держави, права і церкви в періоди раннього християнства, Середньовіччя, Реформації, Контрреформації, Нового та Новітнього часів. Відтак, це дало можливість в розділах II IV і V перейти до України. Розділ III “Особливості державно-церковних відносин в українських землях: історико-правовий та релігієзнавчий аспекти” акцентований на державно-церковних відносинах в українських землях IX кінця XVII ст. та Українських церквах системи державно-церковних відносин в період з кінця XVII до початку XX ст. розділ IV “Держава і Церква в Україні у 1917-1921 рр.” присвячена складному і трагічному періоду в історії української державності. В ньому розкриті особливості державно-церковних відносин за часів Центральної Ради в Гетьманській держави та Церковної політики Директорії Української Народної Республіки і адміністрації Добровольчої армії. Окремий Розділ (V) присвячено аналізу сутності, еволюції, особливостям застосування в Україні Радянської моделі державно-церковних відносин. Отже логічно, що VI Розділі розглядаються стан і проблеми державно-церковних відносин в Україні.

Прикметно, що у “Післямові” автори визнають дискусійність деяких тверджень і висновків. Але з огляду на масштабність обраної теми і окресленої проблематики, слідуючи авторському захисту це можна віднести скоріше до переваг ніж до недоліків оскільки цей навчальний посібник має на меті “дати поштовх вдумливому читачеві для подальших самостійних досліджень проблем взаємовідносин держави з Церквою через призму покращення буття, людини, нації і людства”. Варто відзначити, що авторські висновки є аргументованими, наукововивченими, об’єктивними та педантними і незаангажованими якимись ідеологічними чи релігійними конструктами.

Відтак даний навчальний посібник стане в нагоді і буде корисним не лише студентам, викладачам, всім хто цікавиться державно-церковною проблематикою, а й нефахівцям та тим, хто помилково вважає, що про відносини між державою і церквою вже неможливо сказати щось нове.